

Erik Binder a vizuální dharma:

Cybikov G. (2001): Cesta k posvátným místům Tibetu. Argo. Praha.

Epiktétos (2021): Příručka, Pestrá stoa. Přel. Viktor Zavřel a Jan Brázdil. Dybbuk. Praha.

Grosseteste R. (1942): On Light, De Luce. Překlad C. C. Riedl. Wisconsin.

Trungpa Ch. (2004): The Art of Calligraphy, Dharma Art, Visual Dharma. In Collected works VII. Shambala. London and New York.

František Skála a skalní umění:

Některá základní fakta je třeba znát. Prošlo nám rukama mnoho desítek monografií o skalním a pravěkém umění a jeho kořenech. Mnoho z nich se týká regionálních popisů určitých území, což při počtu nejméně sto tisíc lokalit skalního umění ve světě není překvapivé. V českém jazyce bych začal Svobodovými *Počátky umění*, které bych doplnil katalogem K. Valocha a spol. o nejstarším umění a oběma knihami M. Olivy. Olivovu „Encyklopedii“ bych chápal jako návod k výletům, protože sice nemáme vlastní „indiány“, ale známe místa, kde jim podobní lidé žili, a asi i místa, kde se odehrávaly „šamanské“ obřady. Nejjednodušší je začít návštěvou pavilonu Anthropos v Brně a dobře si prohlédnout zdejší expozici i kvalitní knižní produkci, kde v poslední době zaujala publikace *Čas neandertálců* od Petra Nerudy.

V mezinárodním měřítku za vynikající úvod do problematiky považuji knihu Davida Whitleyho *Introduction to Rock Art Research*, kterou bych spojil se dvěma sborníky – Priceovou *Archeologií šamanismu* a obsáhlým McDonaldovým a Vethovým *Průvodcem skalního umění*. Mezi klasická, respektovaná díla o skalním umění patří knihy Polly Schaafsma, Davida Whitleye, Christophera Chipindalea, George Chaloupky a dalších, ale je třeba mít na paměti poučení Jamese Elkinse, že příliš mnoho informací otupuje schopnost porozumět emočnímu či posvátnému obsahu.

Richard Bradley věnoval několik knih zasazení různých monumentů, jako jsou mohyly, pravěké lomy či skalní umění, do kontextu krajiny. Jsou to skvělé knihy, které nicméně ukazují, že vznikem megalitické kultury, která má pro atlantskou pobřežní Evropu stejně hluboký význam jako kultura starého Egypta, se už jednou provždy mění pravidla našeho kontinentu a to zřejmě posunem od šamanství směrem ke kněžství. Je zvláštní, že většina evropského skalního umění je počínaje eneolitem jiná, jako by

myšlenkový základ kultury našeho kontinentu vznikl již v této době. Na rozdíl od současného, či dokonce mladšího Starého Egypta však nebyl zapsán písmem, ale architekturou a předměty.

Povinná literatura o šamanismu se týká slavné Eliadeho monografie *Šamanismus, nejstarší techniky extáze*, ale tradičně představovaný svět sibiřských či kanadských šamanů tvoří jen malou, obvykle nepříjemně neúprosnou a někdy zlou část domorodého dědictví. Léčitelské tradice jiných kmenů soustředěných na obnovení rovnováhy v člověku, společnosti, přírodě a kosmu jsou předmětem několika titulů uvedených v seznamu literatury. Důležitá jsou svědectví Black Elka z kmene Oglala Sioux a Cliffora Duncana ze severní větve kmene Ute. Snad nejjednodušší úvod do indiánského světa představují *Dva divoši* od E. T. Setona. Z dalších titulů:

Bárta M. (2010): Plavci v písku. K neolitickým počátkům staroegyptské mytologie a symbolismu. 112 stran. Dryada. Praha.

Bednarik R. G. (2008): Cupules. *Rock Art Research* 25: 61–100.

Bednarik R. G. (2010): Australian Rock Art of the Pleistocene. *Rock Art Research* 27(1): 95–120.

Bednarik R. G. (2011): The Human Condition, Developments in Primatology: Progress and Prospects. 228 stran. Springer.

Boivin N. (2004): Rock Art and Rock Music: Petroglyphs of the South Indian Neolithic. *Antiquity* 78: 38–53.

Bradley R. (1997): Rock Art and the Prehistory of Atlantic Europe. *Signing the Land*. 290 stran. Routledge.

Brown J. E. ed. (1953): The Sacred Pipe. Black Elk's Account of the Seven Rites of the Oglala Sioux. 145 stran. Penguin Metaphysical Library.

Castleton K. B. (1978–79): Petroglyphs and Pictographs of Utah I.–II. Natural History Museum. Salt Lake City.

Cílek V. (2002): Kresby a rytiny v jeskyni Domica. *Speleofórum* 2002, 74–75. Praha.

Cílek V., Jarošová L. (2000): Železité horniny a minerální barviva z paleolitického sídliště v Petřkovicích u Ostravy. *Archeologické rozhledy* LII, 85–100. Praha.

Cílek V., Stipsits A. (2015): Krása je rozmanitost plazů. Dokořán. Praha.

Conway T. (1993): Painted Dreams, Native American Rock Art. North Word Press, Minocqua, Wisconsin.

David B. (2002): Landscapes, Rock Art and the Dreaming: An Archaeology of Preunderstanding. London. Leicester University Press.

Catlin G. (2004): North American Indians. Z deníků „The Manners, Customs and Condition of the North American Indians“ z roku 1841 vybral P. Mathiessen. 522 stran. Penguin Classics.

- Clifford D. (2015): Petroglyphs of the Northern Ute Indian Reservation as Interpreted by Clifford Duncan. American Philosophical Society Transactions 105 Part 5. Viz též in Gillette et al., 2014.
- Cole S. (1990): Legacy on Stone: Rock Art of the Colorado Plateau and Four Corners Region. Johnson Books. Boulder.
- Deer Lane, Erdoes R. (2004): Chromý Jelen. Vyprávění siouxského medicinmana. Paseka. Praha. Anglické vydání: John (Fire) Lane Deer, Richard Erdoes (1972): Lane Deer, Seeker of Visions, 320 stran. Touchstone Book. New York.
- Dobie F. (1961): Voice of the Coyote. University of Nebraska Press.
- Elkins J. (2007): Proč lidé pláčou před obrazy. Překlad M. Blažková-Bauerová. 214 stran. Academia. Praha.
- Francis J. L., Loendorf L. L. (2002): Ancient Visions. University of Utah Press, Salt Lake City.
- Eliade M. (1997, 2017): Šamanismus a nejstarší techniky extáze. Překlad J. Vacek. 432 stran. Argo. Praha.
- Gillette D. L., Greer M., Hayward M. H., Murray W. B. eds. (2014): Rock Art and Sacred Landscapes. 280 stran. Springer.
- Hamacher D. W. (2014): Comet nad Meteorite Traditions of Aboriginal Australians. Encyclopædia of Science, Technology and Medicine in Non-Western Cultures. Netherlands
- Hamacher, D. W. and Goldsmith, J. (2013): Aboriginal Oral Traditions of Australian Impact Craters. Journal of Astronomical History and Heritage, 16(3), 295–311.
- Hill, B., Hill, R. (1975): Indian Petroglyphs of the Pacific Northwest. University of Washington Press, Seattle, Washington.
- Hirschmann F., Thybony S. (1990): Legacy on Stone. Rock Art of the American Southwest. Graphic Arts Center Publishing. Portland.
- Chaloupka G. (1993): Journey in Time: The World's Longest Continuing Art Tradition: The 50,000 Year Story of Australian Aboriginal Rock Art of Arnhem Land. 256 stran. Chatswood, Reed.
- Chippindale Ch., Nash G. eds. (2004): The Figured Landscapes of Rock-Art. Looking at Pictures in Place. 400 stran. Cambridge University Press.
- Chippindale Ch., Tacon P. S. C. (1998): The Archaeology of Rock Art. 375 stran. Cambridge University Press.
- Chládek S. (2014): Rituální jeskyně starých Mayů. 424 stran. Academia. Praha.
- Chládek S. (2016): Po stopách lovců velryb v severním Pacifiku. 271 stran. Pavel Mervart. Praha.
- Jelínek J. (1961): Umění skalních maleb prvobytné společnosti. 80 stran. Katalog výstavy. Antropos, Moravské zemské muzeum. Brno.

- Jelínek J. (1989): The Great Art of the Early Australians: The Study of the Evolution and Role of Rock Art in the Society of Australian Hunters and Gatherers. 527 stran. Anthropos. Brno.
- Jelínek J., Valoch K. (2011): Umění australských domorodců, za posledními lidmi doby kamenné. Australská expedice Moravského zemského muzea v roce 1969. 36 stran. Brno.
- Krutch J. W. (1956): The Great Chain of Life. 188 stran. Pyramid Books.
- Kšica M. (1974): Umění staré Eurasie – skalní obrazy v SSSR. 84 stran. Katalog výstavy. Dům umění. Brno.
- Kšica M. (1984): Výpravy za pravěkým uměním. 310 stran. Obzor. Bratislava.
- Kšica M., Kšicová O. (1994): Felsenbilder zwischen Schwarzem Meer und Beringstrasse. 333 stran. Preh-Art-Expo. Brno.
- Layton R. (1992): Australian Rock Art: A New Synthesis. Cambridge University Press.
- Laučík P. (2015): Kultúrna dimenzia jaskýň na Slovensku. 184 stran. Salvátor. Vyšná Boca.
- Le Quellec J. L. (2004): Rock Art in Africa. Mythology and Legend. 210 stran. Flammarion.
- Leslie K., Susec D., Scott Momaday N. (1996): Sacred Images: Vision of Native American Rock Art. Gibbs-Smith. Salt Lake City.
- Marek V. (2009): Staré laponské náboženství. Edice Uralica 2, 284 stran. Pavel Mervart. Červený Kostelec.
- Malotki E., Weaver D. E. (2002): Stone Chisel and Yucca Brush. Colorado Plateau Rock Art. 210 stran. Kiva Publishing Inc. California.
- McDonald J. (2006): Dreamtime Superhighway: an Analysis of Sydney Basin Rock Art and Prehistoric Information Exchange. Terra Australis 27, 340 stran. ANU Sydney.
- McDonald J., Veth P. (2012): A Companion to Rock Art. 680 stran. Blackwell Publishing Ltd.
- Mithen S. (1996): The Prehistory of Mind. Thames and Hudson. New York and London.
- Mithen S. (2005): The Singing Neanderthals. The Origin of Music, Language, Mind and Body. 374 stran. Phoenix.
- Morwood M. J. (2002): Visions from the Past. The Archaeology of the Australian Aboriginal Art. 360 stran. Allen&Unwin.
- Nash G., Chippindale Ch. (2002): European Landscapes of Rock-Art. Routledge. 220 stran. London nad New York.
- Neruda P. (2016): Čas neandertálců. 315 stran. Moravské zemské muzeum. Anthropos. Brno.
- Michaux Henri (2013): Katalog výstavy. Staroměstská radnice, úvod K. Srp.

- Muench D., Schaafsma P. (1995): Images on Stone. Brown Trout. San Francisco.
- Oliva M. (2005): Civilizace moravského paleolitu a mezolitu. 120 stran. Moravské zemské muzeum. Brno.
- Oliva M. (2016): Encyklopedie paleolitu a mezolitu českých zemí. 340 stran. Moravské zemské muzeum. Brno.
- Patterson A. (1992): Rock Art Symbols of the Greater Southwest. 256 stran. Johnson Books.
- Patterson C. (2014): Concepts of Spirit in Rock Art According to Clifford Duncan, Ute Spiritual Elder, in „Sacred Landscapes“, One World Archaeology Series.
- Price N. ed. (2001): The Archaeology of Shamanism. 240 stran. Routledge. London nad New York.
- Radin P. (1964): The Autobiography of a Winnebago Indian. Life, Ways, Acculturation and the Peyote Cult. 91 stran. Dover Books.
- Rádl E. (1946): Útěcha z filosofie. 110 stran. Čin. Praha.
- Reichard G. (1977): Navajo Medicine Man Sandpaintings. 100 stran. Dover Publication. New York.
- Schaafsma P. (1975): Rock Art in New Mexico. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Schaafsma P. (1980): Indian Rock Art of the Southwest. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Schaafsma P. (1994): Trance and Transformation in the Canyons: Shamanism and Early Rock Art on the Colorado Plateau, in „Shamanism and Rock Art in North America“, Solveit A. Turpin, Ed., Special Publication 1, Rock Art Foundation, Inc., San Antonio, Texas.
- Schaafsma P. (2013): Images and Power: Rock Art and Ethics. 104 stran. Springer: Briefs and Ethics in Anthropology.
- Snyder G. (1996): Mountains and Rivers without End. 164 stran. Counterpoint. Washington.
- Svoboda J. (1998): Magdalénské umění v českých zemích. Variabilita stylu u paleolitických lovců. Umění 46, 515–521. Praha.
- Svoboda J. (2002): Paleolit a mezolit. Myšlení, symbolismus a umění. Panorama biologické a sociokulturní antropologie 6. Masarykova univerzita. Brno.
- Svoboda J. (2009): Čas lovců: Aktualizované dějiny paleolitu. 300 stran. Panorama antropologie biologické-sociální-kulturní 32. CERM. Brno.
- Svoboda J. A. (2011): Počátky umění I. 334 stran. Academia. Praha.
- Svoboda J. A. (2020): Počátky umění II. 232 stran. Academia. Praha.
- Taçon P. S., Faulstich P. (1993): Introduction: Expressing Relationships to the Land by Marking Special Places, in J. Steinbring et al. eds. „Time and Space: Dating and Spatial Considerations in Rock Art Research“.

- Australian Rock Art Research Association. Occasional AURA Publication 8: 81–90. Melbourne.
- Valoch K., Lázníčková-Geletová a kol. (2009): Nejstarší umění střední Evropy. 126 stran. Moravské zemské muzeum. Brno.
- Vencl S. (1995): Hostim. Magdalenian in Bohemia. Památky archeologické. Supplementum 4, 264 stran. Archeologický ústav AV ČR. Praha.
- Vitebsky P. (1995): The Shaman. Voyages of the Soul, Trance, Extasy and Healing from Siberia to the Amazon. 170 stran. Living Wisdom. Macmillan. London.
- Viveiros de Castro E. (1992): From the Enemy's Point of View: Humanity and Divinity in an Amazonian Society. University of Chicago Press, Chicago.
- Waller S. (1993): Sound Reflection as an Explanation for the Content and Context of Rock Art. Rock Art Research 10, 91–101.
- Waller S. (2000): Spatial Correlation of Rock Art and Acoustics Exemplified in Horseshoe Canyon. American Indian Rock Art 24, 85–94.
- Watson A., Keating D. (1999): Architecture and Sound: an Acoustic Analysis of Megalithic Monuments in Prehistoric Britain. Antiquity 73, 325–336.
- White R. (1989): Visual Thinking in the Ice Age. Scientific American 269, 7, 92–99.
- Whitley D. S. (2005): Introduction to Rock Art Research. 214 stran. Left Coast Press Ltd. California.
- Whitley D. S. (2009): Cave Paintings and the Human Spirit: The Origin of Creativity and Belief. Prometheus Books. New York.
- Williamson R. A. (1984): Living the Sky. The Cosmos of the American Indian. 360 stran. Houghton Mifflin Company. Boston.
- Xenofontov G. (2001): Sibiřští šamani a jejich ústní tradice. Capricorn 7, 181 stran. Přel. V. Daňková. Argo. Praha.
- Young J. (1988): Signs from Ancestors. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Žába Z. (1965): Czechoslovak Discoveries of Inscriptions and Rock-Drawings in Nubia. New Orient 4, 110–113.

František Bílek, literatura neuvedená v poznámkách:

- Blavatsky H. P. (1877): Isis Unveiled. A Master-key to the Mysteries of Ancient and Modern Science and Theology. J. W. Bouten. New York.
- Deml J., Vořech Č. a Slovo studentů (1922): Františka Bílka „Obětovaný“. Listy na okraj hořovické sochy. 20 stran. Vydali Hořovičtí studenti ve spolku Valdek (*moje všetečnost jest dýlka nevinná...*).
- Denkstein V., Kabeš J., Mildová-Bílková B. (1944): Podobizna v díle Františka Bílka. 11. stran. Alšova síň Umělecké besedy v Praze.

- Hammer O. (2004): *Claiming Knowledge. Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age*. Brill. Leiden-Boston.
- Hlaváčková M. (1995): Rudolf Adámek. Katalog k výstavě. Galerie moderního umění. Roudnice nad Labem.
- Chalupný E. a kol. (1941): Stavitel chrámu. Památník básníka a myslitele Otokara Březiny. Viz obrazovou přílohu za stranou 208. Čin. Praha.
- Chalupný E. (1970, posmrtné vydání nedokončené eseje): František Bílek. Tvůrce a člověk. 77 stran. Růž. České Budějovice.
- Kabeš J. (1942): Bílek myslitel. Jan Pohořelý. Praha.
- Kotalík J. (1967): O třech umělcích secese. Výtvarné umění 4, 173–191. Praha.
- Kovářna F. (1941): František Bílek. S. V. U. Mánes. Praha.
- Larvová H. (2000, doplněné vydání 2022): František Bílek, 1872–1941. Katalog k výstavě v Galerii hlavního města Prahy, 422 stran. Praha (*zcela základní pramen*)
- Larvová H. ed. a kol. (2012): „Zda-li kdo může chápat snahu Husovu lépe...“ Jan Hus v díle Františka Bílka. In. Jindra M. et al. eds.: „Víra a umění Františka Bílka. Církev československá husitská. Praha. Str. 22–23.
- Mrázová-Schusterová M. (1971, 2. vydání): František Bílek. 28 stran. Galerie hl. m. Prahy.
- de Rijke V. (2019): *Art and Soul: Rudolf Steiner, Interdisciplinary Art and Education*. Springer.
- Schuré É. (angl. vydání 1920): *The Great Initiates. Sketch of the secret history of religions I–II*. William Rider. London.
- Steiner R. (1994): *How to know Higher Worlds*. Anthroposophic Press. Hudson. New York.
- Steiner R. (2004): *Theosophy. An Introduction to the Spiritual Processes in Human Life and in the Cosmos*. Podle 19. něm. vydání přeložil C. Creeger. Anthroposophic Texts. Hudson. New York.
- Šmejkal F. ed. (1974): Česká kresba z přelomu století. I. Symbolismus. Katalog. Krajská galerie v Hradci Králové.
- Verlain P. (1932): Rozhovor duše s Bohem. Přeložil Josef Tkadlec. V měsíci listopadu léta Páně 1932 vydal Jakub Deml v Tasově.
- Zelenka M. D. (1925): Soubor prací Františka Bílka. Prodejní katalog s úvodní esejí O. Březiny. Nestránkováno. Kompas. Praha.

Hudba

- Georges I. Gurdžijev: Hymny z Velkého chrámu, Tance dervišů (tento podivný, napůl arménský, dílem pařížský skladatel možná nejlépe zrcadlí časně Bílkovo dílo).
- Erik Satie: *Le fils des étoiles* (Wagnerie Kaldeenne du Sar Peladan).
- Vincent d'Indy: *Istar*.

- Alexandr Skrjabin: 5., 7. a 9. sonáta, Prometheus.
- Sergej Prokofjev: 2. a 3. symfonie, Ohnivý anděl, Dáblovo našeptávání op. 4, Prchavé vidiny op. 22.
- Gustav Holst: *Planety*, Hymns from the Rigveda, Vedic Hymns, Egdon Heath.
- Mikalojus Konstantinas Čiurlionis: Miške, Júra (Moře, V lese), De Profundis, Noktiurnas.
- Igor Stravinskij: Kočičí ukolébavky, Pribautki, Messe (ze Stravinského folklórních a mytologických skladeb se dá pochopit alespoň začátek Muchovy Slovanské epepeje).
- Karol Szymanowski: klavírní sonáty, 3. symfonie – Píseň noci.
- Richard Wagner: nelze jej opominout, byť jeho neklidným géniem proniká nějaká megalomanie, touha po velkých citech, penězích a moci (a možná i nenávist). V roce 1832 prožil své milostné probuzení v Pravoníně na Podblanicku, asi třicet kilometrů vzdušnou čarou od Chýnova, rovněž se zde setkal s českým, tehdy živým folklórem (podobně jako o později o pár kilometrů dál i Bedřich Smetana). Ohlasy tohoto světa snad můžeme slyšet ve Wagnerově myticko-pohádkové opeře Die Feen (Víly, 1833) a ve folklórní skladbě Das Liebesmahl der Apostel (Apoštolská hostina lásky, 1843), které mohou patřit k tomu lepšímu ve skladatelově díle, ale on sám je zavrhl.
- Nikolaj Roslavce: Časy novolunija (1910), Smutné krajiny (1913), O smrti Země (ztraceno).
- Arthur-Vincent Lourié: Kantáta ve svatyni zlatého snu (pozdí skladby Zaklínání, Funerální hry na paměť Chrona).

Česká hudba: Josef Bohuslav Foerster sice jezdil do Chýnova, ale nepodařilo se mu v jeho díle (např. 3. symfonie Život) nalézt ono téměř filozofické vidění nového světa, jaké je nádherně vyjádřené např. v symfonii Asrael Josefa Suka. Z Křečovic do Chýnova to je den cesty pěšky. Suk skládal hudbu na Zeyerovy motivy, Bílek pro něj vyřezal sochu (k vidění v rodném domku) a cítíme, že to hlavní o Sukově tvorbě ještě nebylo ani napsáno ani dosněno.

... *cos kolísá, ne však tvá rovnováha...*

R. M. Rilke, *Kniha obrazů*.